

تاریخ کامل ایران

(قبل از اسلام ، بعد از اسلام ، عصر پهلوی)

تألیف و گردآوری :

بخش تاریخ ایران قبل از اسلام : حسن پیرنیا

بخش تاریخ ایران بعد از اسلام : عباس اقبال آشتیانی

بخش عصر پهلوی : کیوان مهرآیین

سر شناسنامه : پیرنیا . حسن

عنوان و نام پدید آور : تاریخ کامل ایران

(قبل از اسلام . بعد از اسلام . عصر پهلوی)

مشخصات نشر : تهران . نشر زرین کلک .

مشخصات ظاهری : ۱۱۷۲ ص .

شابک : ۶- ۸۸- ۷۳۱۴- ۹۶۴- ۹۷۸ . موضوع : ایران . تاریخ

وضعیت فهرست نویسی : فیفا . یادداشت : کتابنامه . نمایه .

شناسه افزوده : اقبال آشتیانی . عباس - مهر آیین . کیوان .

رده بندی کنگره : ۱۳۹۶ ۲۴۳ ت ۹ پ / ۱۰۹ DSR

رده بندی دیویی : ۹۵۵- شماره کتابشناسی ملی : ۴۷۶۲۹۶۶ .

ندای معاصر
(ناشر همکار)

خیابان جمهوری - روبروی باغ سپه سالار - شماره ۲۱۰ - هنر ۳۳۹۴۱۵۳۷

مرکز پخش : پخش کتاب پستان - تلفن : ۸۰۹۰۹۰۹

WWW.Zarinkelk.ir / Instagram : @zarin_Kelk

تاریخ کامل ایران

(قبل از اسلام ، بعد از اسلام ، عصر پهلوی)

تالیف و گردآوری :

بخش تاریخ ایران قبل از اسلام : حسن پیرنیا

بخش تاریخ ایران بعد از اسلام : عباس اقبال آشتیانی

بخش عصر پهلوی : کیوان مهر آیین

نوبت چاپ : اول (۱۳۹۷) - شمارگان ۳۰۰ نسخه

شابک : ۶- ۸۸- ۷۳۱۴- ۹۶۴- ۹۷۸

قیمت : ۱۰۰/۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

تاریخ ایران قبل از اسلام (ایران قدیم) یا تاریخ مختصر ایران تا انقراض ساسانیان

۲۷	مقدمه
۳۲	نژادها، نژاد سفید و سیاه - مردمان هند و اروپایی
۳۴	آریان‌ها، نسل ایرانی آنها
۳۶	آمدن آریان‌ها به بلاد ایران
۳۸	مذهب و اخلاق آریان‌ها
۳۹	خانواده، طبقات، شکل حکومت
۴۳	مختصری از تاریخ عیلام
۴۳	مقدمه
۴۴	حدود عیلام
۴۴	نژاد
۴۴	زبان
۴۵	خط
۴۵	مذهب
۴۶	شهر شوش
۴۶	تقسیم گذشته‌های عیلام
۴۷	(عیلام از زمان بسیار قدیم تا ۲۲۲۵ ق.م.)
۴۷	سومری‌ها و اکدی‌ها
۴۸	مذهب
۴۹	پاتسی سومری

۵۰	اکدی‌ها و سلسله سامی
۵۱	قوت یافتن سومر
۵۱	انقراض دولت سومری به دست عیلامی‌ها
۵۳	کارهایی که سومری‌ها برای بشر کرده‌اند
۵۳	اوضاع عیلام
۵۴	عیلام از ۲۲۲۵ الی ۷۴۵ ق.م.
۵۴	سلسله اول
۵۵	سلسله دوم
۵۶	سلسله سوم یا کاشی‌ها
۵۷	سلسله چهارم یا پاش‌ها
۵۷	سلسله ششم یا بازی‌ها
۵۸	عیلام از ۷۴۵ تا ۶۴۵ ق.م.
۵۸	در این دوره طرف نرم آسور است
۶۰	عهد سوم - آسور جدید
۶۰	جنگ‌های آسور با عیلام
۶۱	آسور بانی پال و جنگ‌های او
۶۳	انقراض عیلام
۶۴	خاتمه
۶۷	تاریخ آریان‌های ایرانی
۶۷	مقدمه
۶۹	یونانی‌های قدیم که راجع به تاریخ ایران آثاری از خود گذاشته‌اند
۷۱	■ باب اول: دوره مادی
۷۱	مقدمه
۷۴	فصل اول
۷۴	شاهان ماد
۷۴	دیاکو و تأسیس دولت ماد
۷۵	فُرُوزتیش
۷۵	هووخشتر

۷۷	لیدیه
۷۹	ایخ توو یگو
۸۰	فصل دوم
۸۰	تمدن مادی
۸۳	■ باب دوم: دوره اول پارسی ها
۸۳	مقدمه
۸۵	فصل اول
۸۵	شاهان هخامنشی
۸۵	اول: کوروش بزرگ
۹۵	دوم: کمبوجیه
۱۰۰	سوم: داریوش اول (بزرگ)
۱۱۱	چهارم: خشایا شا
۱۱۸	پنجم: اردشیر اول / آرتخشتر
۱۲۰	ششم: خشایارشا دوم
۱۲۰	هفتم: سغدیانیس
۱۲۰	هشتم: داریوش دوم
۱۲۱	نهم: اردشیر دوم / آرتخشتر
۱۲۵	دهم: اردشیر سوم
۱۲۶	یازدهم: آرتشک
۱۲۶	دوازدهم: داریوش سوم
۱۲۷	فصل دوم
۱۲۷	قشون کشی اسکندر به ایران و
۱۲۷	انقراض سلسله هخامنشی
۱۲۷	مقدمه
۱۲۸	جنگ گرانیک
۱۳۰	جنگ ایتوس (۳۳۳ ق.م.)
۱۳۲	جنگ گوگامل
۱۳۵	فصل سوم
۱۳۵	تمدن ایران در دوره هخامنشی

۱۳۵	وسعت دولت هخامنشی
۱۴۹	■ باب سوم: دوره مقدونی و یونانی - اسکندر و سلوکی‌ها
۱۴۹	فصل اول
۱۴۹	فتوحات اسکندر بعد از فوت
۱۴۹	داریوش سوم
۱۴۹	تسخیر ممالک شرقی ایران
۱۵۳	فصل دوم
۱۵۳	چگونگی رفتار اسکندر
۱۵۳	کارهای او
۱۵۶	سل سوم
۱۵۶	جانشین اسکندر - سلوکی لگم
۱۵۹	■ باب چهارم: دوره پارتی‌ها
۱۵۹	فصل اول
۱۵۹	پارتی‌ها و مباحث اشکانی
۱۵۹	پارت یعنی خراسان کنونی
۱۶۰	اشک ۱: آرشک اول
۱۶۱	اشک ۲: تیرداد اول
۱۶۱	اشک ۳: آزدوان اول
۱۶۲	اشک ۴: فری یاپیث
۱۶۲	اشک ۵: فرهاد اول
۱۶۲	اشک ۶: مهرداد اول (۱۷۰ - ۱۳۸ ق.م.)
۱۶۳	اشک ۷: فرهاد دوم
۱۶۴	اشک ۸: اردوان دوم
۱۶۴	اشک ۹: مهرداد دوم / بزرگ
۱۶۴	ارمنستان
۱۶۵	آسیای صغیر
۱۶۶	نخستین ارتباط ایران با روم
۱۶۶	اشک ۱۰: سندروگ
۱۶۷	اشک ۱۱: فرهاد سوم (۶۹ - ۶۰ ق.م.)

۱۶۸	اشک ۱۲: مهرداد سوم
۱۶۸	اشک ۱۳: اُردو اول (۵۵ - ۳۷ ق.م.)
۱۷۲	خَزَن و ماراَتی
۱۷۲	اشک ۱۴: فرهاد چهارم
۱۷۲	جنگ دوم با روم
۱۷۴	جنگ سوم با روم
۱۷۵	ارمنستان
۱۷۶	اشک ۱۵: فرهاد پنجم
۱۷۶	اشک ۱۶: اُردو دوم
۱۷۷	اشک ۱۷: وانان
۱۷۷	اشک ۱۸: اردوان سوم
۱۷۸	اشک‌های ۱۹، ۲۱: اردان، گودرز، وانان دوم
۱۷۸	اشک ۲۲: بلاش اول
۱۸۰	تاجگذاری سردر در روم
۱۸۰	بلاش، پاش دوم، اردوان چهارم
۱۸۱	اشک ۲۳: خسرو (۱۰۷ - ۱۳۳ م.)
۱۸۳	اشک‌های ۲۴ و ۲۵: بلاش دوم و بلاش سوم
۱۸۴	اشک ۲۶: بلاش چهارم
۱۸۴	اشک‌های ۲۷ و ۲۸: بلاش پنجم و اردوان پنجم
۱۸۶	فصل دوم
۱۸۶	اوضاع ایران در دوره پارتی‌ها -
۱۸۶	تمدن اشکانی
۱۸۶	بسط دولت اشکانی
۱۸۷	تشکیلات دولت اشکانی
۱۸۸	مذهب
۱۸۹	زبان و خط
۱۹۰	صنایع و فنون
۱۹۲	تجارت
۱۹۲	مسکوکات

۱۹۳	نتیجه
۱۹۴	
۱۹۵	■ باب پنجم: دوره دوم پارسی ها
۱۹۵	فصل اول
۱۹۵	شاهان ساسانی
۱۹۵	مقدمه
۱۹۶	اول: اردشیر اول (اَرتِ خِشْتَر)
۱۹۸	دوم: شاپور اول (شاه پُوهر)
۱۹۹	جنگ اول با روم
۱۹۹	جنگ دوم - اسارت والرین
۲۰۱	کارهای شاپور در هنگام صلح
۲۰۱	وم: رمز اول (اَنوهرْمَزْد)
۲۰۲	چهارم: بهرام اول (وَرَه اَن)
۲۰۲	پنجم: بهرام دوم (وَرَه اَن)
۲۰۳	ششم: بهرام سوم (وَرَه اَن)
۲۰۳	هفتم: نرسی (نَرِسَه)
۲۰۵	هشتم: هرمز دوم (اَنوهرْمَزْد)
۲۰۵	نهم: آذر نرسی (اَذَر نَرِسَه)
۲۰۶	دهم: شاپور دوم (شاه پُوهر) / بزرگ
۲۰۶	جنگ اول با روم
۲۰۷	جنگ دوم با روم (۳۵۹ - ۳۶۳ م.)
۲۱۱	یازدهم: اردشیر دوم (اَرتِ خِشْتَر)
۲۱۱	دوازدهم: شاپور سوم (شاه پور)
۲۱۱	سیزدهم: بهرام چهارم (وَرَه اَن)
۲۱۲	چهاردهم: یزدگرد اول (یَزْدَگَرْت)
۲۱۴	پانزدهم: بهرام پنجم (گور)
۲۱۵	جنگ با روم شرقی
۲۱۶	شانزدهم: یزدگرد دوم (یَزْدَگَرْت)
۲۱۷	هفدهم: هرمز سوم (اَسوهرْمَزْد)

۲۱۷	هیجدهم: فیروز اول (پیروز)
۲۱۸	جنگ‌های هیاطله
۲۱۹	نوزدهم: بلاش (وُلْگاش)
۲۲۰	بیستم: قباد اول (کَوات)
۲۲۰	پیدایش مَرْدَک، خلع قباد و بازگشت او به سلطنت
۲۲۱	جنگ با بیزانس
۲۲۲	جنگ دوم با بیزانس
۲۲۳	مزدکی‌ها
۲۲۴	بیست و یکم: خسرو اول انوشیروان عادل (خُشراوانوشک زبان)
۲۲۴	سیاست داخلی
۲۲۵	سیاست خارجه
۲۲۶	جنگ اول با بیزانس
۲۲۷	جنگ بزرگ لازیکا
۲۲۸	جنگ با هیاطله
۲۲۹	جنگ با روم
۲۲۹	دست‌نشانده یمن
۲۲۹	جنگ با ترک‌ها
۲۳۰	جنگ سوم با بیزانس (۵۷۲ - ۵۶۲ م.)
۲۳۲	خصال انوشیروان
۲۳۳	بیست و دوم: هرمز چهارم (أهورمَرْد)
۲۳۴	بیست و سوم: خسرو دوم معروف به خسرو پرویز (خُشراوان پرویز)
۲۳۵	جنگ‌های خسرو پرویز با بیزانس
۲۳۷	جنگ‌های هِرَقْل
۲۳۷	محاصره قسطنطنیه
۲۳۸	جنگ دَشْتِگَرْد (در سال ۶۲۷ م.)
۲۳۸	خلع و قتل خسرو پرویز
۲۳۹	خصایل خسرو پرویز
۲۴۰	بیست و چهارم: قباد دوم (کَوات)
۲۴۰	بیست و پنجم: اردشیر سوم (اَزْتِ خَشْتَر)

۲۴۱	 بیست و ششم الی سی و چهارم: زمان هرج و مرج
۲۴۱	 سی و پنجم: یزدگرد سوم (یزدکرت)
۲۴۲	 نهضت عرب به طرف ایران
۲۴۲	 مقدمه
۲۴۳	 جنگ ذوقار
۲۴۴	 جنگ زنجیر
۲۴۵	 جنگ پل (۱۳ هجری)
۲۴۶	 جنگ قادسیه و تصرف مداین (۱۴ هجری = ۶۳۶ م.)
۲۴۸	 جنگ جلولاء
۲۴۹	 جنگ نهاوند (۲۱ هجری = ۶۴۲ م.)
۲۴۹	 تسخیر ایالات ایران و فوت یزدگرد
۲۵۰	 سلسله ساسانی پس از فوت یزدگرد
۲۵۱	 ایران پس از جنگ نهاوند
۲۵۲	 فصل دوم
۲۵۲	 تمدن ایران در دوره ساسانی
۲۵۲	 ● مبحث اول: طبقات، تشکیلات مسکوکات، تجارت، روابط خارجه
۲۵۲	 طبقات
۲۵۴	 تشکیلات اداری
۲۵۵	 مالیه
۲۵۶	 لشکر
۲۵۸	 داوری
۲۵۹	 چاپارخانه ها
۲۵۹	 روحانیون
۲۶۰	 مسکوکات ساسانی
۲۶۱	 ذخیره نقدی خزانه
۲۶۱	 حرف و تجارت
۲۶۲	 روابط ایران با دُول خارجه
۲۶۴	 ● مبحث دوم: مذاهب در دوره ساسانی
۲۶۴	 مذهب زرتشتی

۲۶۴	زمان پیدایش زرتشت
۲۶۵	زندگانی زرتشت
۲۶۶	آیین زرتشت
۲۶۹	مذهب مانی
۲۷۱	مذهب مزدک
۲۷۲	قسمت دوم: مهرپرستی
۲۷۳	مذهب عیسوی و بودایی
۲۷۳	مذهب عیسوی
۲۷۴	مذهب بودایی
۲۷۴	معتقدات آریان‌های ایرانی از نظر تاریخ
۲۷۵	● مبث سوم: اخلاق - مجازات‌ها
۲۷۵	اخلاق
۲۷۶	مجازات‌ها
۲۷۷	● مبث چهارم: زبان، کتب، ادبیات، خط، تاریخ
۲۷۷	زبان - کتب مانوی
۲۷۹	ادبیات
۲۸۰	خط دوره ساسانی
۲۸۱	تاریخ
۲۸۲	● مبث پنجم: صنایع
۲۸۲	معماری و حجاری
۲۸۲	۲) قصر شیرین: یعنی قصری که خسرو پریر برای شیرین سربانی ساخته.
۲۸۲	خرابه‌های
۲۸۴	۶) در نقش رستم: نزدیک تخت جمشید، چند مجلس حجاری برجسته دیده می‌شود.
۲۸۴	۷) در نقش رجب: (نزدیک تخت جمشید) مجلسی است که شاپور اول و ملترمین او را.
۲۸۴	۸) در شاپور: (پنج فرسخی کازرون) چند حجاری برجسته را مربوط به دوره ساسانیان.
۲۸۴	۹) عمارت فیروزآباد: (در راه شیراز به دارابگرد) طاق‌ها و دیوارهای مخروبه‌ای از

این	۲۸۴
۱۰) بنای سروستان: (بین شیراز و داراب)، طاق‌هایی نیز در اینجا دیده می‌شود	۲۸۴
که	۲۸۴
کتیبه‌های ساسانی	۲۸۵
چهارم در پایکولی (بین قصر شیرین و سلیمانیه در کوهی) کتیبه بسیار مفصلی	۲۸۵
است از	۲۸۵
نقاشی	۲۸۵
شعر	۲۸۶
موسیقی	۲۸۶
زبان‌ها و خطوط ایران قدیم	۲۸۶
دوم - خطوط	۲۸۷
خاتمه	۲۸۸
نگار نظامی به چهارده قرن ایران باستان	۲۸۸
نگارهایی که آریایی‌های ایرانی برای تمدن بشر کرده‌اند	۲۹۰
تألیف:	۲۹۳

(تاریخ ایران بعد از اسلام)

تاریخ ایران بعد از اسلام	۲۹۳
فصل اول	۲۹۷
عربستان و قوم عرب	۲۹۷
جزیره العرب	۲۹۷
۱) عرب باندۀ	۳۰۴
۲) عرب قحطانیه	۳۰۶
۳) عرب اسماعیلیه یا مستعربه	۳۱۳
آداب و ادیان عرب قبل از ظهور اسلام	۳۱۴
فصل دوم	۳۱۹
ظهور اسلام	۳۱۹
سیرت حضرت رسول	۳۱۹
ابتدای امر پیغمبر اسلام	۳۱۹

۳۳۳	فصل سوم.....
۳۳۳	خلفای راشدین (۱۱ تا ۴۱ هجرت).....
۳۳۳	مسئله خلافت.....
۳۳۴	خلافت ابوبکر (۱۱ - ۱۳ هجرت).....
۳۳۶	خلافت عمر بن الخطاب (۱۲ - ۲۳ هجرت).....
۳۴۷	خلافت عثمان (۲۳ - ۲۵ هجرت).....
۳۵۰	خلافت علی بن ابی طالب (۳۵ - ۴۰ هجرت).....
۳۵۶	خلافت امام حسن (۴۰ - ۴۱ به مدت پنج ماه).....
۳۵۷	اسامی مدت خلافت خلفای راشدین.....
۳۵۸	فصل چهارم.....
۳۵۸	خلفای اموی (۴۱ - ۱۳۲ هجرت).....
۳۵۹	وایع داعی.....
۳۶۳	وقایع خارجی.....
۳۶۷	اسامی و مدت خلافت امویان.....
۳۶۸	فصل پنجم.....
۳۶۸	خلافت بنی عباس (۱۳۲ - ۶۵۶ هجرت).....
۳۶۸	بنی امیه و موالی.....
۳۷۲	خلافت سفاح (۱۳۲ - ۱۳۶).....
۳۷۴	خلافت ابوجعفر منصور (۱۳۶ - ۱۵۸).....
۳۷۵	خلافت مهدی (۱۵۸-۱۶۹) و خلافت هادی (۶۹ - ۷۰ هجرت).....
۳۷۵	خلافت هارون الرشید (۱۷۰ - ۱۹۳).....
۳۸۰	خلافت امین (۱۹۳ - ۱۹۸).....
۳۸۱	خلافت مأمون (۱۹۸ - ۲۱۸).....
۳۸۲	خلافت معتصم (۲۱۸ - ۲۲۷).....
۳۸۴	خلفای دیگر.....
۳۸۷	اسامی خلفای عباسی و زمان خلافت هریک.....
۳۹۱	مقدمه.....
۳۹۳	فصل اول.....
۳۹۳	طاهریان و علویان طبرستان.....

۳۹۳	الف) طاهریان (۲۰۶ - ۲۵۹)
۳۹۶	اسامی امرای طاهری و زمان امارت هریک
۳۹۷	ب) علویان طبرستان (۲۵۰ - ۳۱۶)
۴۰۷	اسامی سادات علوی طبرستان و زمان امارت هریک
۴۰۸	فصل دوم
۴۰۸	دیالمه آل زیار
۴۰۸	(۳۱۶ - ۴۳۳)
۴۰۸	سرزمین دیلم
۴۱۰	۱) مردآویج بن زیار (۳۱۶ - ۳۲۳)
۴۱۵	۲) وشمگیر بن زیار (۳۲۳ - ۳۵۷)
۴۱۹	۳) بهستون بن وشمگیر (۳۵۷ - ۳۶۶)
۴۲۰	۴) اسمعیل بن وشمگیر (۳۶۶ - ۴۰۳)
۴۲۴	۵) ذکاء المعالی منوچهر (۴۰۳ - ۴۲۳)
۴۲۵	۶) سیران بن فلک المعالی (۴۲۳ - ۴۳۵)
۴۲۷	اسامی امرای زیاری و زمان امارت هریک
۴۲۹	فصل سوم
۴۲۹	دیالمه آل بویه (۳۲۰ - ۴۲۱)
۴۲۹	پسران بویه ماهیگیر
۴۴۲	الف) دیالمه فارس (۳۳۸ - ۴۴۷)
۴۵۲	ب) دیالمه عراق و خوزستان و کرمان
۴۵۳	ج) دیالمه ری و همدان و اصفهان
۴۵۸	اسامی امرای آل بویه و زمان امارت هریک
۴۵۸	الف) دیالمه فارس
۴۵۹	ب) دیالمه عراق و خوزستان و کرمان
۴۵۹	ج) دیالمه ری و اصفهان و همدان
۴۶۱	فصل چهارم
۴۶۱	صفاریان (۲۴۷ - ۳۹۳)
۴۶۱	سیستان پیش از قیام یعقوب
۴۶۵	۱) یعقوب بن لیث (۲۴۷ - ۲۶۵)

۴۷۳	۲) عمرو بن لیث (۲۶۵ - ۲۸۷).....
۴۸۳	۳) ابوالحسن طاهر بن محمد بن عمرو بن لیث (۲۸۷ - ۲۹۶).....
۴۸۴	۴) لیث بن علی بن لیث (۲۹۶ - ۲۹۸).....
۴۸۵	۵) ابوعلی محمد بن علی بن لیث (محرم ۲۹۸ - ذی الحجه ۲۹۸).....
۴۸۵	امیرزادگان دیگر صفاری.....
۴۸۸	اسامی امرای صفاری و زمان امارت هریک.....
۴۸۹	فصل پنجم.....
۴۸۹	سامانیان (۲۷۹ - ۳۸۹).....
۴۸۹	ابتدای امر سامانیان.....
۴۹۲	۱) اسماعیل بن احمد، امیر عادل (۲۷۹ - ۲۹۵).....
۴۹۳	۲) ابونصر احمد بن اسماعیل (۲۹۵ - ۳۰۱).....
۴۹۴	۳) نصر بن احمد (۳۰۱ - ۳۳۳).....
۴۹۹	۴) نوح بن نصر (۳۳۱ - ۳۴۳).....
۵۰۱	۵) ابی بوار بن عبدالملک بن نوح (۳۴۳ - ۳۵۰).....
۵۰۳	۶) ابوصالح منه زر بن نوح (۳۵۰ - ۳۶۶).....
۵۰۵	۷) ابوالقاسم نوح بن منه زر (۳۶۶ - ۳۸۷).....
۵۰۹	۸) ابوالحارث منصور بن نوح (۳۸۷ - ۳۸۹).....
۵۱۰	۹) ابوالفوارس بن عبدالملک بن نوح (از ۱۲ صفر تا ۱۰ ذی القعده ۳۸۹).....
۵۱۵	اسامی امرای سامانی و زمان امارت هریک.....
۵۱۶	فصل ششم.....
۵۱۶	غزنویان (۳۵۱ - ۵۸۲).....
۵۱۶	ابتدای امر غزنویان.....
۵۱۸	۱) ابوالقاسم محمود بن سبکتکین (۳۸۷ - ۴۲۱).....
۵۲۹	۲) سلطان محمد بن محمود (از ربیع الاخر تا شوال ۴۲۱).....
۵۳۰	۳) سلطان مسعود بن محمود (۴۲۱ - ۴۳۲).....
۵۳۹	۴) سلطان مودود بن مسعود (۴۳۲ - ۴۴۱).....
۵۴۰	۵ و ۶) علی بن مسعود و مسعود بن مودود.....
۵۴۰	(دو ماه از رجب تا رمضان ۴۴۱).....
۵۴۰	۷) عبدالرشید بن محمود بن سبکتکین (۴۴۱ - ۴۴۴).....

- ٥٤٠ (٨) فرخزاد بن مسعود بن محمود (٤٤١ - ٤٥١).
- ٥٤١ (٩) ظهيرالدوله ابراهيم برادر فرخزاد (٤٥١ - ٤٩٢).
- ٥٤١ (١٠) علاءالدوله مسعود بن ابراهيم (٤٩٢-٥٠٩).
- ٥٤٢ (١١) ارسلان شاه پسر مسعود سوم (٥٠٩ - ٥١١).
- ٥٤٢ (١٢) يمين الدوله بهرام شاه بن مسعود (٥١١-٥٤٨).
- ٥٤٤ (١٣) تاج الدوله خسرو شاه بن بهرام شاه (٥٤٨ - ٥٥٥).
- ٥٤٤ (١٤) سراج الدوله خسرو ملك بن خسرو شاه (٥٥٥ - ٥٨٢).
- ٥٤٥ اسامى امراى غزنوى و ايام امارت هريك.
- ٥٤٧ فصل هفتم.
- ٥٤٧ سلاطين غور (٥٤٣-٦١٢).
- ٥٤٧ غور، جبال و فيروزكوه.
- ٥٤٩ سيف الدين سوري (٥٤٤ - ٥٤٣).
- ٥٤٩ (٢) علاء الدين حسين جهانسوز (٥٤٤-٥٥٦).
- ٥٥١ (٣) سيف الدين محمد بن علاء الدين حسين (٥٥٦-٥٥٨).
- ٥٥١ (٤) غياث الدين ابوالفتح محمد بن سام (٥٥٨-٥٩٩).
- ٥٥٤ (٥) معز الدين محمد بن سام (٥٩٩-٦٠٢).
- ٥٥٨ (٦) غياث الدين مسعود بن غياث الدين محمد (٦٠٢-٦٠٧).
- ٥٦٠ (٧ و ٨) بهاء الدين سام و علاء الدين اتسز (٦٠٧-٦١٠).
- ٥٦٠ (٩) علاء الدين محمد بن شجاع الدين علي (٦١٠-٦١٢).
- ٥٦٠ اسامى ملوك غور و ايام امارت هريك.
- ٥٦١ فصل هشتم.
- ٥٦١ سلاطين سلجوقي (٤٢٩ - ٥٩٠).
- ٥٦١ اصل و نسب سلاجقه.
- ٥٦٣ (١) ركن الدين ابوطالب طغرل بن ميكائيل بن سلجوق (٥٦٣-٤٥٥).
- ٥٧٢ (٢) عضدالدوله محمد البارسلان بن جغرى (٤٥٥-٤٦٥).
- ٥٧٨ (٣) جلال الدين ابوالفتح حسن ملكشاه (٤٦٥-٤٨٥).
- ٥٨٨ (٤) ركن الدين ابوالمظفر بركيارق (٤٨٥-٤٩٨).
- ٥٩٤ تجزيه دولت سلجوقي.
- ٥٩٤ (٥) غياث الدين ابوشجاع محمد (٤٩٨-٥١١).

- ۶) سلطان معزالدین ابوالحارث احمد سنجر (۵۵۲-۵۱۱) ۵۹۸
- الف) دوره امارت سنجر (۴۹۰-۵۱۱) ۵۹۸
- ب) دوره سلطنت سنجر (از ذی الحجه ۵۱۱ تا ربيع الاول ۵۵۲) ۶۰۱
- ۷) غياث الدين ابوالقاسم محمود بن محمد (۵۱۱ - ۵۲۵) ۶۱۱
- ۸) غياث الدين داوود بن محمود (شوال ۵۲۵ - جمادى الاخرى ۵۲۶) ۶۱۳
- ۹) رکن الدين ابوطالب طغرل بن محمد (جمادى الاخرى ۵۲۶ - محرم ۵۲۹) ۶۱۴
- ۱۰) غياث الدين ابوالفتح مسعود بن محمد (۵۲۹-۵۴۷) ۶۱۵
- ۱۱) معزالدین ابوالفتح ملکشاہ بن محمود (رجب ۵۴۷-ذی القعدة ۵۴۷) ۶۱۷
- ۱۲) غياث الدين ابوشجاع محمد بن محمود بن محمد (۵۴۷-۵۵۴) ۶۱۷
- ۱۳) غياث الدين ابوالفتح سليمان شاه بن سلطان محمد (۵۵۴-۵۵۶) ۶۱۸
- ۱۴) رکن الدين ابوالمظفر ارسلان شاه بن طغرل (۵۵۶-۵۷۱) ۶۱۸
- ۱۵) رکن الدين ابوطالب طغرل بن ارسلان شاه (۵۷۱-۵۹۰) ۶۱۹
- اسامی سلاطین سلجوق و زمان هریک ۶۲۲
- فصل نهم ۶۲۴
- اتابکان و خوارزمشاهیان ۶۲۴
- الف) اتابکان آذربایجان (۴۶۱-۵۲۲) ۶۲۵
- ۱) شمس الدين ابوبکر ایلدش (۵۱۱-۵۶۸) ۶۲۵
- ۲) نصرت الدين ابوجعفر محمد جهان پهلوان (۵۶۸-۵۸۲) ۶۲۶
- ۳) مظفر الدين عثمان قزل ارسلان (۵۸۲-۵۸۸) ۶۲۶
- ۴) نصرت الدين ابوبکر بن محمد جهان پهلوان (۵۸۷-۶۰۷) ۶۲۷
- ۵) مظفر الدين اوزبک (۶۰۷-۶۲۲) ۶۲۹
- ۶) اتابک خاموش قزل ارسلان بن اوزبک (۶۲۲-۶۲۷) ۶۲۹
- اسامی اتابکان آذربایجان و زمان هریک ۶۳۰
- ب) خوارزمشاهیان (۴۹۰ - ۶۲۸) ۶۳۰
- ۱) قطب الدين محمد بن انوشکین (۴۹۰-۵۲۲) ۶۳۱
- ۲) علاءالدوله ابوالمظفر اتسز بن قطب الدين محمد (۵۲۲-۵۵۱) ۶۳۱
- ۳) تاج الدين ابوالفتح ایل ارسلان بن اتسز (۵۵۱-۵۶۷) ۶۳۲
- ۴) جلال الدين محمود سلطان شاه بن ایل ارسلان ۶۳۳
- (رجب ۵۶۷ - ربيع الاخر ۵۶۸) ۶۳۳

۶۳۳	 علاءالدین تکش بن ایلارسلان (۵۹۶-۵۶۸)
۶۳۸	 علاءالدین محمد بن علاءالدین تکش (۶۱۸-۵۹۶)
۶۴۷	 جلالالدین منکبرنی (۶۲۸-۶۱۷)
۶۴۸	 اسامی خوارزمشاهیان و زمان هریک
۶۵۱	 فصل اول
۶۵۱	 استیلای مغول
۶۵۱	 اقوام ترک و مغول
۶۸۱	 فصل دوم
۶۸۱	 سیاست و آداب مغول
۶۸۱	 حکمت تا بیخ در باب چنگیز
۶۹۴	 فصل سوم
۶۹۴	 سلطان - حانشینان چنگیز تا
۶۹۴	 ایام فرماندهی هولاگو
۶۹۴	 سلطنت سلطان جلالالدین منکبرنی
۷۰۱	 پادشاهی ارتقاء خان (۶۳۹-۶۲۶)
۷۰۷	 سلطنت گیو خان (۶۴۷-۶۳۹)
۷۰۹	 سلطنت شعبه دوم - ننگری منگوقاآن (۶۵۷-۶۴۸)
۷۱۵	 فصل چهارم
۷۱۵	 لشکرکشی هولاگو به ایران و
۷۱۵	 انقراض خلافت عباسی
۷۱۶	 مأموریت هولاگو و دفع اسماعیلیه (۶۵۱-۶۴۴)
۷۲۰	 فتح بغداد و انقراض خلافت عباسی (۶۵۶-۶۵۵)
۷۲۷	 فصل پنجم
۷۲۷	 سلاطین مغول ایران یا ایلخانان
۷۲۷	 (۶۶۳-۷۵۶)
۷۲۷	 سلطنت اباقاخان (۶۸۰-۶۶۳)
۷۳۱	 سلطنت سلطان احمد تگودار (۶۸۳-۶۸۱)
۷۳۴	 سلطنت ارغون خان (۶۸۳-۶۹۰)
۷۳۵	 سلطنت گیخاتو (۶۹۴-۶۹۰)

۷۳۷	سلطنت بایدو (از جمادی الاولی تا ذی القعدة ۶۹۴)
۷۴۰	فصل ششم
۷۴۰	سلطنت ایلخانان مسلمان
۷۴۰	(۱) سلطنت سلطان محمود غازان (۷۰۳-۶۹۴)
۷۵۳	(۲) سلطنت محمد خدا بنده اولجایتو (۷۱۶ - ۷۰۳)
۷۶۱	(۳) سلطان ابوسعید بهادرخان (۷۱۶ - ۷۳۶)
۷۷۰	ایلخانان آخری
۷۷۸	فهرست اسامی ایلخانان ایران (از ۶۵۱ تا ۷۵۶)
۷۸۱	فصل هفتم
۷۸۱	فترت بین دوره ایلخانی و دوره
۷۸۱	تیموری
۷۸۳	(۱) ملوک کرت
۷۸۶	اسامی ملوک کرت و ایام هریک
۷۸۶	(۲) اتابکان فارس
۷۹۲	اسامی اتابکان فارس و ایام هریک
۷۹۲	(۳) قراختایان کرمان
۷۹۴	اسامی قراختایان کرمان و ایام هریک
۷۹۴	(۴) خاندان اینجو و آل مظفر
۸۱۲	اسامی سلاطین آل مظفر و زمان هریک
۸۱۲	(۴) امرای لرستان
۸۱۶	اسامی اتابکان لر بزرگ
۸۱۷	(۵) چوپانیان
۸۱۹	امرای چوپانی
۸۱۹	(۶) امرای ایلکانی یا آل جلایر
۸۲۵	امرای ایلکانی یا آل جلایر
۸۲۵	(۷) سربداران و طغاتیموریه
۸۳۰	اسامی امرای سربداری و ایام هریک
۸۳۰	اسامی امرای طغاتیموری و ایام هریک
۸۳۲	فصل هشتم

۸۳۲	تمدن و معارف و صنایع در عصر
۸۳۲	استیلای مغول
۸۳۲	بزرگان این دوره
۸۳۳	(۱) مورخین و نویسندگان
۸۳۴	(۲) علما و عرفا و حکما
۸۳۵	(۳) شعرا
۸۳۷	صنایع و ابنیه و آثار
۸۴۰	معماری و ابنیه
۸۴۳	فصل نهم
۸۴۳	ظهور امیر تیمور و تشکیل
۸۴۳	سلسله گورکانیان
۸۴۳	اوضاع ماوراءالنهر مقارن ظهور امیر تیمور
۸۶۰	فصل دهم
۸۶۰	جانشینان تیمور (۸۰۷ - ۹۱۱)
۸۶۱	(۱ و ۲) سلطان خلیل و شاه رخ (۸۰۷ - ۸۵۰)
۸۶۴	(۳ و ۴) میرزا علاءالدوله و میرزا الغیبیک (۸۵۰ - ۸۵۳)
۸۶۵	(۵) عبداللطیف (رضاء) ۸۵۲ - ربیع الاول ۸۵۴
۸۶۶	(۶) میرزا عبدالله (۸۵۴ - ۸۵۵)
۸۶۶	(۷) میرزا بابر (۸۵۲ - ۸۶۱)
۸۶۶	(۸) سلطان ابوسعید (۸۵۵ - ۷۳۳)
۸۶۷	شاهزادگان دیگر تیموری
۸۶۸	اسامی امرای تیموری و زمان هر یک
۸۶۹	فصل یازدهم
۸۶۹	و آق قویونلو (۸۷۲ - ۹۲۰)
۸۷۰	الف) امرای قراقویونلو
۸۷۰	(۱) قرا یوسف بن قرامحمد (۸۱۰ - ۸۲۳)
۸۷۰	(۲) اسکندر بن قرا یوسف (۸۲۳ - ۸۳۹)
۸۷۱	(۳) جهان شاه بن قرا یوسف (۸۳۹ - ۸۷۲)
۸۷۲	(۴) حسنعلی میرزا (۸۷۲ - ۸۷۳)

۸۷۲	اسامی امرای قراقویونلو و زمان هر یک
۸۷۲	ب) امرای آق قویونلو
۸۷۲	۱) امیر حسن بیگ بن علی بن قراعثمان (۸۷۲ - ۸۸۲)
۸۷۴	۲ و ۳) سلطان خلیل و یعقوب بیگ (۸۸۲ - ۸۹۶)
۸۷۵	امرای دیگر آق قویونلو
۸۷۶	اسامی امرای آق قویونلو و ایام هر یک
۸۷۸	فصل دوازدهم
۸۷۸	اصل و نسب و ابتدای کار صفویه
۸۸۴	سلطنت شاه طهماسب اول (۹۳۰ - ۹۸۴)
۸۸۸	سلطنت شاه اسماعیل دوم (۹۸۴ - ۹۸۵)
۸۸۹	سلطان محمد خدا بنده (۹۸۵ - ۹۹۶)
۸۹۲	فصل سیزدهم
۸۹۲	سلطنت شاه عباس بزرگ
۸۹۲	(۹۹۶ - ۱۰۳۸)
۹۰۷	فصل چهاردهم
۹۰۷	سلاطین آخری صفوی
۹۰۷	سلطنت شاه صفی (۱۰۳۸ - ۱۰۵۲)
۹۱۰	سلطنت شاه عباس دوم (۱۰۵۲ - ۱۰۷۷)
۹۱۳	سلطنت شاه سلیمان (۱۰۷۷ - ۱۱۰۶)
۹۱۵	پادشاهی شاه سلطان حسین (۱۱۰۶ - ۱۱۲۵)
۹۱۹	سلطنت شاه طهماسب دوم (۱۱۳۵ - ۱۱۴۵)
۹۲۲	اسامی پادشاهان صفوی و ایام هر یک
۹۲۴	فصل پانزدهم
۹۲۴	سلسله افشاریه (۱۱۴۸ - ۱۲۱۸)
۹۲۴	ظهور نادر
۹۴۸	اسامی سلاطین افشاریه و مدت هر یک
۹۵۰	فصل شانزدهم
۹۵۰	سلسله زندیه (۱۱۶۳ - ۱۳۰۹)
۹۵۰	اوضاع ایران مقارن ظهور کریم خان

۹۵۱	 ظهور کریم خان زند
۹۵۴	 سلطنت کریم خان (۱۱۶۳ - ۱۱۹۳)
۹۵۸	 بازماندگان کریم خان
۹۶۱	 پادشاهی لطفعلی خان (۱۲۰۳ - ۱۲۰۹)
۹۶۲	 اسامی پادشاهی زند و مدت هر یک
۹۶۴	 فصل هفدهم
۹۶۴	 سلسله قاجاریه
۹۶۴	 ابتدای کار قاجاریه
۹۷۳	 سلطنت فتحعلی شاه (۱۲۱۲ - ۱۲۶۰)
۹۸۴	 دوره اول جنگ‌های روس و ایران (۱۲۱۹ - ۱۲۲۸)
۹۹۵	 دوره دوم جنگ‌های ایران و روس (۱۲۴۱ - ۱۲۴۳)
۱۰۱۱	 سلطنت محمدشاه (۱۲۵۰ - ۱۲۶۴)
۱۰۲۱	 فصل هجدهم
۱۰۲۱	 سلسله قاجاریه (ادامه)
۱۰۲۱	 سلطنت ناصرالدین شاه (۱۲۶۴ - ۱۳۱۳)
۱۰۴۶	 سلطنت مظفرالدین شاه (۱۳۱۳ - ۱۳۲۴)
۱۰۵۰	 فصل نوزدهم
۱۰۵۰	 مشروطیت ایران
۱۰۵۲	 سلطنت محمدعلی شاه (۱۳۲۴ - ۱۳۲۷)
۱۰۵۴	 سلطنت احمدشاه (۱۳۲۷ - ۱۳۴۳)
۱۰۶۳	 تاریخ عصر پهلوی
۱۱۳۵	 منابع و مآخذ

مقدمه

شکل جغرافیایی جلالت ایران

کشوری که ما آن را ایران می‌نامیم، قسمت اعظم سرزمین وسیعی می‌باشد که در جغرافیا موسوم به فلات ایران است. این رز و رم پهناور، شامل جلگه وسیع و بلندی است که از هر طرف کوه‌های بلند آن را احاطه دارد. در مشرق، سه رشته کوه متوازی معروف به کوه‌های سلیمان می‌باشد؛ در شمال کوه‌های البرز که مانند زنجیری از شرق به غرب امتداد یافته، و در غرب از کوه‌های ارمنستان جدا شده و از جنوب دریای خزر گذشته به واسطه کوه بابا به هندوکش پیوسته و این هم به هیماالایا بلندترین کوه‌های عالم متصل است؛ در مغرب، فلات کوه‌های زاگرس واقع است که از شمال به جنوب رفته و به سمت جنوب و شرق برگشته به دریای عمان می‌رسد.

کوه‌های جنوب و مشرق از مواد آهکی از (عصر سوم زمین‌شناسی) است. در کوه‌های غربی نزدیک دریاچه اورمیه^۱ سنگ خارا نیز دیده می‌شود. بعضی از کوه‌های شمال از مواد آتشفشانی ترکیب یافته یعنی مواد آنها از قعر زمین بیرون آمده، مانند دماوند در نزدیکی تهران و سبلان در آذربایجان، این آتشفشان‌ها، اکنون خاموش هستند.

بالاترین درجه بلندی فلات ایران در جنوب آن و سرایشی فلات از جنوب به شمال است، زیرا در کرمان ارتفاع آن تقریباً ۱۶۰۰ متر است و حال آنکه در مشهد از ۱۰۵۰ و در تبریز از ۱۲۰۰ تجاوز نمی‌کند.

۱ - در روایات قدیم، آن را چی‌چشت یا چی‌کشت نامیده‌اند.

مساحت فلات ایران ۱،۶۴۸،۱۹۵ کیلومتر مربع ایران امروزی از این مساحت دارای ۶۳٪ یا تقریباً دو ثلث از کل است و آنچه باقی می ماند متعلق به ممالکی است مانند افغانستان و بلوچستان و غیره که در اثر حوادث تاریخی از اوایل قرن سیزدهم هجری متدرجاً از ایران جدا شده اند. آب و هوای فلات ایران خشک است به خصوص در قسمت مرکزی آن که موسوم به کویر لوت و یکی از گرم ترین جاهای دنیا است. به استثنای گیلان و مازندران و سواحل خلیج پارس که بارندگی در آنها زیاد است. در سایر نقاط ایران مجموع مقدار باران در عرض سال تقریباً از ۲۲ تا ۲۸ سانتی متر تجاوز نمی کند. در شمال ایران بادهای باران آور زیاد می وزد ولی وقتی که به کوه های بلند البرز بر می خورد غالباً به طرف جنوب آن تجاوز نمی کند، از این جهت در گیلان و مازندران بارندگی زیاد می شود در صورتی که صفحات جنوبی این کوه خشک است. بادهایی که در ایران می وزد از دو سمت است شمال غربی و جنوب شرقی. اولی از اثر بادهای تند شمال امر است که از اقیانوس اطلس عبور کرده و از راه دریای مغرب^۱ به شامات و آسیای صغیر می رسد. از آنجا به ایران و هند می گذرد دومی از اقیانوس هند تولید شده به طرف ایران می وزد. علت اینکه جهت این بادهای تغییر نمی کند از اینجاست که بادهای مذکور باید از دالان تنگ سلسله کوه ها بگذرد و بدیهی است که آنها جا و جهت عوض نمی کنند. در بعضی از قسمت های ایران بادهای مانند باد صد و بیست روزه سیستان وزش منظم و تند دارد. در وسط فلات ایران کویری است که اغلب به جنوب، آن را لوت می نامند و با وجود اینکه پست ترین قسمت فلات ایران است باز، بلندترین^۲ ۶۹۰۰ متر می رسد. عبور از کویر برای کاروان ها از جهت باتلاق ها و ریگ روان خطرناک می باشد. در فلات ایران رودی که قابل کشتیرانی باشد منحصر به کارون است. رود مزبور که از کوه های بنیای شروع می شود در خوزستان جاری است و به شط العرب می ریزد. رودهای دیگر از این قرار است: در شمال، آرس و سرخرود یا قزل اوزن (پس از اینکه به شاهرود پیوست سفیدرودش نامند) و اترک. این سه رود به دریای خزر می ریزد. در اصفهان زاینده رود که در باتلاقی گم می شود، در طرف مشرق مرغاب و هریرود که در صحرای ترکمن فرو می روند.

۱ - مدیرانه را در ایران بعضی دریای سفید یا بحر ابیض می نامند ولیکن این اسم در جغرافیا به دریای سفید که با اقیانوس منجمد شمالی مربوط است اطلاق شده، دریای مدیرانه را اکثر ملل از جهت موقع آن در میان سه قاره دریای «میان زمین» نامیده اند ولی چون این اسم مانوس نیست لابد باید آن را مانند قدما دریای مغرب یا روم نامید. در این کتاب اسم اولی اختیار شده است.

در سیستان هیلمند (یا هیرمند) و در حد شمالی شرقی فلات ایران رود بزرگ آمویه که از بدخشان شروع شده به دریای آرال می‌ریزد.^۱ فلات ایران دارای چند دریاچه است و دانشمندان زمین‌شناس، آنها را باقی‌مانده دریایی می‌دانند که زمانی قسمت اعظم فلات ایران را در زیر خود داشته، دریاچه‌های مزبور عبارتند از: در شمال و غرب فلات و صفحات مجاور آن، دریاچه اورمیه در طرف غربی آذربایجان و دریاچه وان، در ترکیه در ۱۵ فرسخی حدود ایران و دریاچه گی‌جای در قفقاز. مهم‌ترین اینها دریاچه اورمیه است با عمق پانزده ذرع و آب خیلی شور و تقریباً در ارتفاع ۱۰۰۰ متر از سطح دریای اقیانوسی واقع است.^۲ در پارس دو دریاچه مهار و نریر.^۳ در سیستان دریاچه هامون که فاضلاب آن در سال‌هایی که بارندگی می‌شود به گور رزّه می‌ریزد، در کرمان هامون دیگری است، موسوم به نمک‌زار (بعضی اسم این دریاچه را جزمر بن‌نوندانند). آب دو رود کوچک بمپور و هلیل به این هامون می‌ریزد، بین تهران و قم دریاچه دوم. حوض سلطان.

از طرف شمال چنان آمده‌اند که فلات ایران به دریای خزر محدود است. این اسم به‌مناسبت مردمانی است که موسوم به مخر بوده و در کنار شمال غربی آن قرونی به‌سر برده‌اند.^۵ این دریا از حیث عمق به سه قسمت تقسیم شده و گودترین جاهای آن در قسمت جنوبی است، زیرا شمال دریا از جهت لای و تپش‌ین رود بزرگ آدیل (ولگا) که به دریا می‌ریزد کم‌عمق می‌باشد.^۶ سطح دریا ۲۶ متر از سطح دریای اقیانوسی پایین‌تر است و به‌سبب تابستان‌های بسیار گرم، تبخیر آب زیاد است.

- ۱ - این رود در زمان اسکندر به دریای خزر می‌ریخته و کشتی‌های تجارتی از آمویه به دریای مازندران و از این راه به رود (کوروش) یا کورای کنونی (در قفقاز) می‌رفته بعد این رود مجرای خود را تغییر داده و آب خود را به دریای آرال ریخته، در ۱۲۲۰ میلادی مغول‌ها برای خراب کردن (آرگنج) پایتخت خوارزم آب رود را به طرف شهر مزبور بردند و در نتیجه آمویه به مجرای سابق افتاد و تقریباً سه قرن این مجرا را می‌پیمود ولی بعد باز تغییر مجرا داده به طرف دریای آرال رفت چنان‌که اکنون نیز به این حال باقی است چون دریاچه آرال را در جغرافیا دریا گفته‌اند مؤلف هم دریا نوشته.
- ۲ - دریای اقیانوسی یعنی دریایی که با اقیانوس مرتبط است مانند خلیج پارس و غیره.
- ۳ - بعضی مخلو نوشته‌اند.
- ۴ - دریاچه نریر به‌بختگان هم معروف است.
- ۵ - اروپایی‌ها آن را کاسپین می‌نامند از اسم مردمان بومی غرب ایران که به (کاس سو) موسوم بوده‌اند. این اسم در جمع (کاسپی) یا (کسپ) می‌شده، جغرافیون عرب کاسپین را (قزبین) کرده‌اند.
- ۶ - عمق آن در شمال تقریباً ۴۰ و در جنوب ۹۵۰ متر است.

فلات ایران از طرف جنوب به خلیج فارس و دریای عمان محدود است. خلیج مزبور که از گرم‌ترین مناطق دنیا است و شبه‌جزیره عربستان را از ایران جدا می‌کند به واسطه تنگه هرمز با بحر دریای عمان اتصال می‌یابد و با تمام دنیا از این راه ارتباط دارد. شط‌العرب به این خلیج می‌ریزد و مردم باستان مانند سومری‌ها و اکدی‌ها و عیلامی‌ها و کلدانی‌ها و پارسی‌ها و نیز اعراب ارتباط تاریخی نزدیک با این خلیج داشته‌اند و سواحل آن مهد تمدن‌های خاموش عهد باستان است. جزایر بسیاری در این خلیج وجود دارد که بزرگ‌ترین آنها قشم و بحرین می‌باشد. فلات ایران دارای معادن زیادی است از قبیل: مس - آهن - سرب - زغال‌سنگ - مرمر - گل - سرخ - فیروزه و غیره و چنان که علمای فن گویند قسمت بزرگ فلات ایران روی نفت قرار گرفته ولیکن چون به استخراج معادن هنوز کاملاً نپرداخته‌اند محصولات آن بیشتر زراعتی است و از جهت آب و هوای بزی و کمی بارندگی در بعضی از قسمت‌های ایران زراعت فقط آبی است ولی طوایف زراعت دیمی در ایران غلبه دارد. شمال و مغرب فلات ایران از حیث نباتات از قسمت دکن و شرقی غنی‌تر است. جهت آن در شمال تا سلسله کوه البرز و دریای خزر و در غرب اثر دریای مغرب است، که هرچند در فلات ایران ضعیف می‌باشد ولی باز در قسمتی از مغرب آن نافذ است. باستانی که آب باشد خاک دره‌ها حاصل‌خیز است و نباتات قوت زیاد دارد. خاک دره‌ها و دامنه‌ها رسی، یعنی لائی است که از سیلاب‌ها و رودها روی زمین مانده ولی وقتی که از سطح زمین قدری پایین‌تر رویم غالباً به سنگ و ریگ و ماسه می‌رسیم.^۱ اگرچه عرض جغرافیایی فلات ایران تقریباً ۱۰° الی ۴۲° شمالی است و نمی‌بایست در این عرض اختلاف زیادی بین آب و هوای نقاط گوناگون فلات باشد. ولیکن به واسطه اختلاف ارتفاع یا موقع خاصی در کنار دریاها و دریاچه‌ها یا در پناه کوه‌ها یا در نزدیکی کویر، اختلاف زیاد در آب و هوای قسمت‌های مختلف فلات ایران حاصل شده و از این جهت همه نوع درخت و گل و ریحان در ایران می‌روید. راه‌های تجارت و روابط امروزی سکنه فلات ایران تقریباً همان است که در زمان‌های تاریخی بوده لذا، فقط بعضی را که برای تاریخ اهمیت دارد ذکر می‌کنیم: راهی که از بین‌النهرین به فلات ایران می‌آمد از جایی که بعدها موسوم به

۱ - از این نوع علائم گمان می‌کنند که در عصر چهارم زمین‌شناسی قسمت اعظم فلات در زیر آب بوده.

(سلوکیه)^۱ گردید و در نزدیکی بغداد کنونی بود از دجله گذشته، و متابعت وادی دیاله را نموده به آرتی میتا در نزدیکی قزل رباط امروزی می‌رسید و بعد به‌شالاکه کرسی حلوان^۲ منتهی می‌گشت. از اینجا صعود به‌فلات ایران شروع می‌شد و راه مزبور بعد از گذشتن از کوه‌های زاگرس کامبادین^۳ یا تقریباً کرمانشاه امروزی وارد وادی بلند کرخه می‌شد و پس از عبور از کنگاور (یا کُنگُبار^۴ قدیم) به‌همدان منتهی می‌گشت و همدان به‌واسطه راه‌های مختلف با شوش و شهرهای دیگر ارتباط می‌یافت. از راه‌های دیگر، که از فلات ایران به‌هند می‌رود شایان توجه است. یکی از آنها راهی است که از وادی کابل شروع شده و از کوه‌های سلیمان گذشته به سوات، که در وادی سند است می‌رسد. دیگری که کوتاه‌تر است از تنگه خبیر می‌گذرد. فانیخ هند و نادرشاه از این راه گذشته‌اند و بالاخره راهی که افغانستان کنونی را به‌وادی آمویه ارتباط می‌دهد و اکنون نیز همان اهمیت را دارد، راهی است که از بامیان و بلخ شروع شده و کوه‌های هندوکش را بریده به‌وادی مزبور می‌رسد. سایر راه‌های ایران یعنی از ری به‌آذربایجان و گیلان و خراسان و از خراسان به‌آسیای وسطی و از بندرعباس^۵ به‌شیراز و از ری از راه دامغان به‌طبرستان همان بود، در حال حاضر اهم نیست. عدّه نفوس فلات ایران معلوم نیست. چه بوده و اکنون هم سرشماری نشده، محققاً معلوم نیست.

این نکته را که برای تاریخ اهمیت دارد مخصوصاً باید در نظر داشت: فلات ایران پلی است که قسمت‌های شرقی و غربی آسیا را با یکدیگر اتصال داده و در این زمان فلات ایران در تاریخ اهمیت مخصوصی داشته، چه در زمان‌هایی که دریای خزر در آن نبود، فلات ایران یگانه راهی بود که قسمت‌های آسیا را با یکدیگر و با ممالک دریای مغرب و اروپا مربوط می‌کرد و چون فلات مزبور در چهارراه عالم قدیم واقع، و وسیله ارتباط مردمان بسیار، از نژادها و ملل گوناگون بوده از این موقعیت جغرافیایی نتایجی حاصل شده که از تاریخ معلوم است و در ادامه می‌خوانیم.

1- Séleucie

۲ - حلوان قلعه‌ای بود در کوه‌های کردستان در نزدیکی گرگوک.

3- Kambadéne

4- Konkobar

۵ - گُمرون عهد قدیم.